

Власюк Н. І.,

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Чуй І. Р.,

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІЦНЕННЯ ФІСКАЛЬНО-РЕГУЛЮЮЧИХ ЗАСАД ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті характеризуються фіскально-регулюючі аспекти оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, проводиться аналіз наповнення державного та місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб, а також визначаються основні показники, що характеризують ступінь ефективності оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. З метою вдосконалення механізму стягнення податку на доходи фізичних осіб пропонується розширити діапазон доходів громадян, який дозволить отримувати податкову соціальну пільгу. На основі проведених аналітичних розрахунків визначаються основні пропозиції та рекомендації щодо пошуку шляхів зміцнення фіскально-регулюючих засад оподаткування доходів фізичних осіб, які дадуть змогу у майбутньому піднести добробут суспільства на якісно новий рівень.*

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, оподаткування, державний бюджет, місцеві бюджети, фіскально-регулюючі засади.

Vlasyuk N.I.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Credit and Insurance, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Chui I. R.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Credit and Insurance, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

NECESSITY OF STRENGTHENING THE FISCAL AND REGULATORY PRINCIPLES OF INDIVIDUALS INCOMES TAXATION IN UKRAINE

***Abstract.** The article characterizes the fiscal and regulatory aspects of taxation of individuals incomes in Ukraine, analyzes the filling of state and local budgets at the expense of personal income tax, as well as defines the main indicators characterizing the level of efficiency of taxation of individuals incomes in Ukraine. In order to improve the mechanism for collecting individuals incomes tax, it is proposed to extend the range of citizens' incomes, which will allow them to receive a tax social benefit. Based on the analytical calculations, the main suggestions and recommendations for finding ways to strengthen the fiscal and regulatory bases of taxation of individuals' incomes, which will enable the future welfare raise of the society to a qualitatively new level, are determined.*

Keywords: individuals incomes tax, taxation, state budget, local budgets, fiscal and regulatory principles.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, коли надходження від оподаткування доходів фізичних осіб стають визначальним джерелом формування бюджетних доходів, малодослідженими залишаються проблемні питання обґрунтування

напрямів реформування механізму оподаткування особистих доходів та оцінка його регулюючих і фіскальних можливостей.

Сучасні податкові важелі пропорційного оподаткування недостатньо виконують завдання регулювання рівня доходів населення, що впливає з сутності регулюючої функції податків та принципів побудови податкової системи України. З огляду на це важливим є реформування і подальше удосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб, а також пошук шляхів зростання фіскального й регулюючого потенціалу такого оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем сучасної податкової системи загалом, а також податкової політики у сфері оподаткування доходів фізичних осіб присвячені роботи низки вітчизняних вчених: О. Василика, В. Вишневського, М. Дем'яненка, С. Каламбет, П. Лайка, В. Мартиненка, А. Поддєрьогіна, В. Синчака, А. Соколовської, Л. Шаблістої, І. Чугунова, С. Юрія та ін.

Проведене авторами дослідження літературних джерел вказує на відсутність єдності думок науковців і практиків щодо найбільш суперечливих і проблемних питань побудови ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб, який би оптимально задовольняв потреби як держави, так і платників податків.

Постановка завдання. Метою статті є визначення місця податку з доходів фізичних осіб у наповненні Державного та місцевих бюджетів України та розробка пропозицій щодо удосконалення механізму оподаткування доходів громадян у напрямках посилення фіскального і регулюючого потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прямі податки на доходи в системі державного регулювання економіки відіграють важливу роль: з одного боку, вони є основним джерелом державних видатків, з іншого, – потужним інструментом регулювання соціальних та економічних процесів у країні.

Податкова політика, здійснюючи оподаткування доходів фізичних осіб, поєднує макроекономічні та соціальні цілі розвитку суспільства.

Податок на доходи фізичних осіб є важливим бюджетоутворюючим податком, який відіграє значну роль у перерозподілі доходів громадян та забезпеченні фіскальної достатності бюджету. За допомогою цього податку держава має можливість впливати на рівень доходів і накопичень громадян. Податок на доходи фізичних осіб є соціальним регулятором, адже перерозподіляє доходи кожного члена суспільства. Під час його сплати формуються взаємозв'язки платників із державою, адже кожен з них стає учасником бюджетного процесу щодо формування доходів держави.

Доходи фізичних осіб на сьогоднішній день є загальноприйнятною категорією для оподаткування. Вони є об'єктом оподаткування податком з доходів фізичних осіб, функціонування якого в кожній державі має свої особливості, проте спільним є його зростаюча регулятивна ефективність.

Значущість податку на доходи фізичних осіб обумовлена тим, що він:

- безпосередньо зачіпає інтереси всіх без винятку верств економічно активного населення країни;

- один із основних податків, який дає змогу в максимальному обсязі реалізувати основні принципи оподаткування: справедливість і рівномірність розподілу податкового тягаря;

- дозволяє змінювати розмір кінцевих доходів населення без зміни відповідності між результатами праці та її оплатою;

- впливає на структуру кінцевих доходів населення, а, отже, і на структуру потреб населення;

- дає змогу обкладати доходи, які отримуються з різних джерел [1, с.75].

Досліджуючи зміст та призначення податку на доходи фізичних осіб, варто зазначити, що таке оподаткування є дуже складним і дієвим інструментом регулювання низки процесів на рівні держави та фізичної особи. Через оподаткування певних видів доходів забезпечується регулятивна ефективність цього податку, що проявляється через низку ефектів, які він зумовлює шляхом застосування пропорційної чи прогресивної шкали.

Цей податок є важливим у регулюванні вектора індивідуальних грошових потоків платників податків та визначення обсягу витрат усіх суспільних прошарків населення. Саме він є основним податковим важелем регулювання доходів населення. Такі інструменти, як преференції та пільги, зменшення ставок податку і спрощення систем обліку, а також забезпечення гарантованого захисту платника податку від свавілля держави, здатні забезпечувати податкове регулювання [2].

Яких би переваг не надавала ринкова форма господарювання учасникам економічних відносин, вона не в змозі забезпечити справедливість і рівність усіх її суб'єктів без участі держави. Саме на державу покладено функцію контролю за розподілом та перерозподілом економічних благ між учасниками ринку, оскільки неконтрольований процес в усіх випадках призводить до суттєвої диференціації доходів і, як наслідок, соціальної незахищеності більшості громадян.

Незважаючи на певні аргументи проти зазначеного виду оподаткування, такі, як зниження продуктивності та стимулів до праці, заощаджень, інвестицій в економіку, більшість науковців вважає, що фіскальне значення цього податку за сучасних умов не набагато перевищує соціальне, до того ж, податок на доходи фізичних осіб на початковому етапі вводився не лише як фіскальний інструмент, а насамперед як інструмент і важіль соціальних реформ [3].

З позиції збереження фіскальної ролі податку з доходів фізичних осіб реформа прямого оподаткування доходів громадян виправдала себе, але водночас шляхом запровадження пропорційної ставки оподаткування відмежувала цей фінансовий інструмент від політики перерозподілу доходів. Запровадження малопрогресивного податку з доходів громадян є тим консенсусом, який певною

мірою вирішує проблему фінансового вирівнювання, не створюючи негативного ставлення заможних громадян до інституту оподаткування.

Мінімізація негативного аспекту державного втручання в перерозподіл доходів громадян означає, що механізм опосередкованої передачі частини фінансових ресурсів від заможних верств населення до найбільш вразливих сприятиме зростанню сукупних витрат останніх, що спрямовуватимуться здебільшого на поточне споживання, при цьому зменшення доходів багатих верств населення не позначиться на їхньому споживчому попиті, лише скоротить заощадження.

Регулююча функція податків з доходів фізичних осіб дає змогу ефективно використовувати їх у певних макроекономічних ситуаціях. Зокрема, через систему оподаткування можна впливати на доходи громадян і, враховуючи, що податок з доходів фізичних осіб є однією з основних детермінант попиту, впливати на сукупний споживчий попит та інвестиції [4].

Державна фінансова та регулююча політика у сфері оподаткування фізичних осіб є складовою державної фінансової політики, спрямованої на оптимальне забезпечення держави фінансовими ресурсами та правове регулювання доходів членів суспільства, а також відносин між органами державної влади та юридичними й фізичними особами, які виникають при адмініструванні податків до бюджетів усіх рівнів.

Визначення впливу податкових інструментів на формування доходів населення потребує аналізу статистичних даних, що дозволить не лише проаналізувати наявні тенденції в оподаткуванні доходів

фізичних осіб, а й визначити проблемні аспекти та запропонувати можливі напрями їх вирішення.

Для визначення місця ПДФО в загальному обсязі доходів Державного бюджету, в тому числі податкових надходжень, розглянемо табл. 1.

Як показують проведені розрахунки, загальні надходження до Державного бюджету України у 2017 році порівняно з 2013 роком зросли у 2,2 рази, а порівняно з 2016 роком – на 32,8 %. У складі податкових надходжень податок на доходи фізичних осіб за аналізований період зріс у 10 разів, а у порівнянні з 2016 роком – на 25,4 %.

З метою оцінювання ефективності оподаткування доходів фізичних осіб розрахуємо частку податку у ВВП, податкових надходженнях та доходах Державного бюджету (табл. 2).

Як бачимо, частка податку на доходи фізичних осіб у вищеперелічених показниках зростала.

Як відомо, податок на доходи фізичних осіб виступає джерелом наповнення не лише Державного бюджету України, але й місцевих бюджетів. Проаналізуємо динаміку надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України за 2013-2017 рр. (табл. 3).

Незважаючи на те, що значна частка податку на доходи фізичних осіб перераховується у Державний бюджет України, цей податок залишається лідером у наповненні місцевих бюджетів України.

Важливими показниками, що характеризують особливості формування надходжень від податку, є податок на доходи фізичних осіб на 1 людину та одного працюючого (табл. 4).

Таблиця 1

Склад доходів Державного бюджету України за 2013-2017 рр.

Показники	Сума, млрд грн					2017/ 2013	2017/ 2016
	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.		
Податкові надходження, з них:	262,8	266,8	408,7	503,9	627,1	у 2,3 р.	124,4
- податок та збір на доходи фізичних осіб	7,5	12,6	45,1	59,8	75,0	у 10 р.	125,4
Неподаткові надходження	73,2	36,7	90,9	65,2	128,6	175,6	197,2
Доходи від операцій з капіталом	0,3	0,05	0,07	0,7	0,3	100,0	42,8
Офіційні трансферти	1,6	2,0	2,7	3,0	6,0	у 3,7 р.	у 2,0 р.
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	1,3	5,1	1,5	2,5	1,6	123,0	64,0
Разом доходів	339,2	310,7	503,8	574,7	763,6	у 2,2 р.	132,8

Складено авторами на основі [5,7]

Таблиця 2

Показники формування податкових надходжень до Державного бюджету України у 2013-2017 рр.

Показники	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Доходи Державного бюджету, млрд грн	339,2	310,7	503,8	574,7	763,6
-у % до ВВП	23,3	19,8	25,4	24,1	25,5

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
ВВП, млрд грн	1454,9	1566,7	1979,4	2383,1	2982,9
Податкові надходження, млрд грн	262,8	266,8	408,7	503,9	627,1
-у % до ВВП	18,0	17,0	20,6	21,1	21,0
-у % до доходів бюджету	77,7	85,9	81,1	87,7	82,1
Податок та збір на доходи фізичних осіб, млрд грн	7,5	12,6	45,1	59,8	75,0
-у % до ВВП	0,5	0,8	2,2	2,5	2,5
-у % до доходів бюджету	2,1	4,1	8,9	10,4	9,8
-у % до податкових надходжень	2,8	4,7	11,0	11,9	11,9

Складено авторами на основі [5,7]

Таблиця 3

**Склад доходів місцевих бюджетів України за 2013-2017 рр.
(без міжбюджетних трансфертів)**

Доходи	Сума, млрд грн					2017 у % до 2013	2017 у % до 2016
	2013	2014	2015	2016	2017		
Податкові надходження, у т.ч.:	91,3	90,1	115,3	173,1	202,0	у 2,2р.	116,6
-податок на доходи фізичних осіб	64,6	62,6	54,9	78,9	97,8	151,3	123,9
-акцизний податок	-	-	7,7	11,6	9,6	-	82,7
-місцеві податки і збори	7,3	8,0	27,0	42,2	47,3	у 6,4 р.	112,0
-земельний податок і орендна плата за землею	12,8	12,1	14,8	23,3	27,3	у 2,1 р.	117,1
-єдиний податок	6,6	7,4	10,9	17,1	20,0	у 3,0 р.	116,9
Неподаткові надходження	12,1	12,2	20,1	21,8	22,0	181,8	100,9
Доходи від операцій з капіталом	1,4	1,1	1,6	1,4	1,5	107,1	107,1
Разом	104,8	103,4	137,0	196,3	225,5	у2,1 р.	114,8

Складено авторами на основі [5,7]

Таблиця 4

Розрахунок податкового навантаження на одну людину та одного працюючого в Україні за 2013-2017 рр.

Показники	Роки					Відхилення	
	2013	2014	2015	2016	2017	2017 у % до 2013	2017 у % до 2016
Податок на доходи фізичних осіб, млн грн	72151	75203	99983	138753	172845	у 2,4 р.	124,5
Кількість населення, млн осіб	45,5	45,4	42,9	42,7	42,6	93,6	99,7
Кількість працюючих, млн осіб	18,9	17,1	15,7	15,6	15,5	82,0	99,3
ПДФО на одну людину, грн	1585,7	1656,4	2330,6	3249,4	4057,4	у 2,5 р.	124,9
ПДФО на одного працюючого, грн	3817,5	4397,8	6368,3	8894,4	11151,3	у 2,9 р.	125,3

Складено авторами на основі [6,7]

Як бачимо, обидва показники зростають і розрив між ними збільшується. Крім того, податкове навантаження на одного працюючого є значно вищим, ніж на одну людину. Якщо у 2013 році співвідношення між показниками складало 2,4:1, то вже у 2017 році – 2,7:1. Це може свідчити про приховування доходів

громадян, які офіційно не зайняті, але при цьому активно працюють у тіньовому секторі економіки.

Таким чином, бачимо, що система оподаткування доходів фізичних осіб відіграє важливе значення у доходах бюджету, а рівень фіскальної наповненості місцевих та державного бюджетів

держави напряму залежить від фінансового стану кожного громадянина України.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Фіскально-регулятивний механізм оподаткування доходів фізичних осіб реалізується, насамперед, через диференціацію ставок і пільг, що створює привабливий інвестиційний клімат та бізнес-середовище.

Серед основних чинників, що безпосередньо забезпечують виконання фіскальної, регулюючої та соціальної функцій податку на доходи фізичних осіб, є: підвищення мінімальної заробітної плати; підвищення прожиткового мінімуму на одну працездатну особу; випереджаюче (порівняно з темпами зростання ВВП) зростання доходів населення, насамперед заробітної плати та посилення стимулюючої функції заробітної плати.

На цей час глобального характеру в оподаткуванні доходів фізичних осіб України набула така проблема, як надмірне податкове навантаження. Можна казати, що найбільший розмір податкового навантаження на платників податку на доходи фізичних осіб припадає на доходи, що дорівнюють розміру прожиткового мінімуму. Наслідком такого надмірного податкового навантаження продовжує виступати масове ухилення від сплати податків та неофіційне працевлаштування фізичних осіб. З огляду на це важливим є підвищення рівня соціальної захищеності найбільш вразливих прошарків населення за рахунок багатшої частини суспільства, оскільки система оподаткування доходів фізичних осіб повинна виконувати не лише фіскальну, але і регулюючу функцію.

Важливим є той факт, що усі громадяни України, які знаходяться на загальній системі оподаткування, сплачують податок на доходи фізичних осіб до того регіонального бюджету, де працюють. Тому значну перевагу мають ті регіони, де зосереджена значна кількість робочих місць та приїжджих громадян. Такі регіони мають більший фіскальний потенціал від цього податку. Разом з тим, видатки на різні соціальні послуги, освіту, охорону здоров'я та інші потреби здійснюються з того бюджету, де зареєстровані приїжджі громадяни. З цього випливає необхідність сплати даного податку за місцем проживання. Такий підхід забезпечив би пропорційний (відповідно чисельності працюючих) та рівномірний розподіл надходжень від податку по всій території України, сприяв би більш тісному зв'язку між надходженнями та витратами місцевих бюджетів та збільшив фіскальне значення найменш розвинених регіонів, що, в свою чергу, забезпечило б виконання основних принципів бюджетної системи.

Збільшення потенційно можливої величини надходження податку на доходи фізичних осіб можливе при застосуванні комплексного прогнозування можливих бюджетних надходжень, зваженого податкового регулювання та контролю, внесенні змін до існуючого механізму оподаткування, а також виконанні усіх критеріїв оцінки системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Важливим напрямком податкової політики має стати збалансованість інтересів держави і платників податків.

З метою вдосконалення механізму стягнення податку на доходи фізичних осіб необхідно розширити діапазон доходів громадян, який дозволить отримувати податкову соціальну пільгу. На базі світового досвіду можна запропонувати при стягненні цього податку враховувати й фінансовий стан сім'ї, що надасть змогу перерозподіляти податковий тягар серед населення.

Але такі зміни треба проводити зважено, враховуючи національні, економічні, соціальні та культурні чинники нашої країни. Вважаємо, що необхідно зробити все для того, щоб громадяни України не примусово, а добровільно сплачували податки. А це відбудеться тільки після того, коли платники побачать, що вони дійсно сплачують податки на користь країни та суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева А. О. Обгрунтування основних організаційно-психологічних перешкод щодо підвищення рівня добровільності сплати податків / А. О. Алексеева // Управління розвитком. – 2013. – № 21. – С. 74-76.
2. Воронкова О. М. Сучасний стан сплати податків в Україні / О. М. Воронкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/6977/1/155.pdf>.
3. Герасименко П. Мінімальна зарплата: світові стандарти і українські реалії / П. Герасименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zaxid.net/news/showNews.do?minimalna_zarplata_svitovi_standarti_i_ukrayinski_realiyi&objectId=1231038.
4. Голишевська Л. В. Роль фіскальної та регулюючої функції податків в економіці держави / Л. В. Голишевська, А. А. Андрущак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/62930.doc.htm.
5. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>.
6. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
7. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sfs.gov.ua.

REFERENCES

1. Aleksieieva, A. O. (2013), Obgruntuvannia osnovnykh orhanizatsijno-psykholohichnykh pereshkod schodo pidvyschennia rivnia dobrovil'nosti splaty podatkov, Upravlinnia rozvytkom, № 21, s. 74-76.
2. Voronkova, O. M. Suchasnyj stan splaty podatkov v Ukraini, available at : <http://eztuir.ztu.edu.ua/6977/1/155.pdf>.

3. Herasymenko P. Minimal'na zarplata : svitovi standarty i ukrains'ki realii, available at : zakhid.net/neys/showNevs.do?minimalna_zarplata_svitovi_standarti_i_ukrayinski_realiyi &objektId=1231038.

4. Holyshevs'ka, L. V. and Andruschak, A. A. Rol' fiskal'noi ta rehuliuchoi funktsii podatkov v ekonomitsi derzhavy, available at : http://vvv.rusnauka.tsom/12_KPSN_2010/Etsonomitss/62930.dots.htm.

5. Ofitsijnyj veb-sajt Derzhavnoi kaznachejs'koi sluzhby Ukrainy, available at : <http://treasury.gov.ua/>.

6. Ofitsijnyj veb-sajt Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy, available at : vvv.ukrstat.gov.ua.

7. Ofitsijnyj veb-sajt Derzhavnoi fiskal'noi sluzhby Ukrainy, available at : sfs.gov.ua.